

KICHIK BIZNES SUB'EKTLARI FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH VA UNI INVESTITSIYA BILAN TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Jamshid Sharafetdinovich Tuxtabaev

*i.f.f.d. (PhD), dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
Toshkent, O'zbekiston*

E-mail: jamshidukhtabaev@gmail.com

Mamaraimova Rushana Rashidovna

*Korparativ boshqaruv kafedrasi assistenti, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
Toshkent, O'zbekiston*

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda kichik biznes sub'ektlari faoliyatini rivojlantirishning zaruriyati o'rganilgan. Bunda, kichik biznesni rivojlantirishda investitsion faolligini oshirishning o'ziga xos xususiyatlari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, investitsiya, modernizatsiya, investitsion siyosat, jamg'armalar, xorijiy investitsiyalar, kreditlar.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И ЕГО ИНВЕСТИЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Жамшид Шарафетдинович Тухтабаев

*д.ф.э.н., доцент, Ташкентский государственный экономический
университет, Ташкент, Узбекистан*

Мамараимова Рушана Рашидовна

*ассистент кафедры корпоративного управления, Ташкентский
государственный экономический университет
Ташкент, Узбекистан*

E-mail: jamshidukhtabaev@gmail.com

Аннотация. В данной статье рассматривается необходимость развития деятельности субъектов малого предпринимательства в нашей стране. При этом описаны особенности повышения инвестиционной активности в развитии малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, инвестиции, модернизация, инвестиционная политика, сбережения, иностранные инвестиции, кредиты.

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF ACTIVITIES OF SMALL BUSINESS ENTITIES AND ITS INVESTMENT PROVISION

Jamshid Sharafetdinovich Tukhtabaev

*Doctor of Philosophy, Associate Professor, Tashkent State University of Economics,
Tashkent, Uzbekistan*

E-mail: jamshidtukhtabaev@gmail.com

Mamaraimova Rushana Rashidovna

*Assistant of Department of Corporate Governance, Tashkent State University of
Economics, Tashkent, Uzbekistan*

Abstract: *This article discusses the need to develop the activities of small businesses in our country. At the same time, the features of increasing investment activity in the development of small business are described.*

Key words: *small business, investment, modernization, investment policy, savings, foreign investment, loans.*

Hududlarni iqtisodiy modernizatsiya qilish, islohotlarni chuqurlashtirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlari va asosiy fondlarni yaratish, amalda faoliyat yuritayotgan texnika va texnologiyalarni yangilash hamda ularni qo'llab-quvvatlash investitsion jarayonlarni nechog'li to'g'ri va samarali amalga oshirishga bog'liqdir. Shu boisdan ham, O'zbekiston Respublikasi davlat rahbari va hukumati tomonidan iqtisodiyotni modernizatsiyalashni izchillik bilan amalga oshirishda investitsion siyosatni to'g'ri va aniq maqsadlarni ko'zlagan holda olib borishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Buning uchun markazlashgan, markazlashmagan jamg'armalar mablag'lari, xorijiy investitsiyalar va kreditlarni o'zlashtirishga hamda ulardan samarali foydalanish masalalariga urg'u berilmoqda.

Xususan, iqtisodiyotning turli soha va tarmoqlarini mutanosib rivojlanishini ta'minlash, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini inobatga olish, shuningdek, joylarda aholi bandligini oshirish maqsadida har yili mamlakatimizda investitsiya dasturi va hududiy investitsion dasturlar ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etilmoqda. Birgina 2019 yilda O'zbekiston Respublikasining investitsiya dasturida barcha mablag'lar hisobidan 40605781 mln. so'mga teng bo'lgan kapital qo'yilmalar sarflandi. Ushbu ko'rsatkich, masalan, 2016 yil uchun mo'ljallangan investitsiya dasturida 20721845 mln. so'mni tashkil etgan[1]. Mazkur raqamlarning o'zidan ham iqtisodiyotimizning tez sur'atlarda barqaror rivojlanayotganini, iqtisodiy o'sishni ta'minlashda kapital qo'yilmalar ijobiy (to'g'ridan-to'g'ri) ta'sir ko'rsatayotganini ko'rishimiz mumkin. Zotan, yalpi ichki mahsulotning o'sishida investitsiyalar yuqori ta'sir ko'rsatadigan omil hisoblanadi.

Shuni qayd etish lozimki, O'zbekistonda bir yil davomida yaratilayotgan tovar va xizmatlar hajmi oxirgi o'n yilda 8 %dan kam bo'lmagan hajmda rivojlanib kelmoqda. Xalqaro miqyosda katta nufuzga ega bo'lgan Jahon iqtisodiy forumi reytingiga ko'ra, O'zbekistonning 2016– 2017 yillardagi rivojlanish yakunlari va 2016-2017 yillarda iqtisodiy o'sish prognozlari bo'yicha dunyodagi eng tez rivojlanayotgan beshta mamlakat qatoridan joy olgani ham e'tiborlidir[2].

Hozirgi kunda investitsiya siyosatini amalga oshirishda xukumat tomonidan quyidagi asosiy tamoyillarga ustuvorlik berilmoqda va samarali hal etilmoqda:

- Respublika iqtisodiyotiga bevosita kapital mablag'larni keng jalb qilishni ta'minlaydigan huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa shart- sharoitlarni tobora yaxshilash;

- Respublikamizga jahon darajasidagi texnologiyalarni etkazib berayotgan, iqtisodiyotning zamonaviy tarkibini vujudga keltirishga ko'maklashayotgan xorijiy sarmoyadorlarga imtiyoz va preferensiyalarni taqdim etish;

- mablag'larni Respublika mustaqilligini ta'minlaydigan va raqobatbardosh mahsulotlarni ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lgan eng muhim ustuvor yo'nalishlarga yo'naltirish;

- tashqi iqtisodiy faoliyatda raqobat qila oladigan va valyuta tushumini ta'minlaydigan etakchi tarmoqlarni qo'llab-quvvatlash;

- aholi bandligini ta'minlaydigan va milliy daromadni oshirishga qaratilgan ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarini rivojlantirish;

- energiya tejamkor va atrof-muhitga kam zarar etkazadigan yuqori texnologik, zamonaviy uskunalarni o'rnatish;

- mahalliy sharoitlarga mos keladigan ilg'or xorijiy texnologiyalarni tatbiq etish, o'zimizda yaratilayotgan ixtirolarni rag'batlantirish va bilimlar iqtisodiyotiga mablag'lar yo'naltirish.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va innovatsion iqtisodiyot uchun zarur shart-sharoitlar mavjud bo'lsa, sifat jihatdan yangicha bozor institutlari va tadbirkorlik tizimlarini shakllantirish masalasi ham yuzaga keladi. Shu ma'noda, sog'lom tadbirkorlik muhiti, shu jumladan, tadbirkorlik sub'ektlarining salmoqli ahamiyatga ega bo'lgan umumiy iqtisodiy va investitsion mavqelari, ularning yirik korxonalar bilan faol hamkorlik aloqalari mamlakatda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynashi kerak. Iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish unda nafaqat tarmoqlar va hududlar doirasidagi, balki institutsional xarakterdagi chuqur islohotlarni amalga oshirishni ham ko'zda tutadi. Ushbu masalalarni hal etishda kichik tadbirkorlik muhim rol o'ynashi mumkin[3].

O'zbekistonda so'nggi yillarda iqtisodiy o'sishning harakatlantiruvchi asosiy kuchi sifatida tadbirkorlik o'z o'rnini egallamoqda. Agar mustaqillik davrigacha mamlakatda tadbirkorlik amalda mavjud bo'lmagan bo'lsa, hozirgi

vaqtda yalpi ichki mahsulotning 56 %idan ziyodi tadbirkorlik sohasida shakllanmoqda. Bugun xo'jalik yurituvchi sub'ektlar umumiy sonining 90 %dan ziyodi tadbirkorlik sub'ektlari hissasiga to'g'ri kelmoqda. Iqtisodiyotning ushbu sektori ulushi va ahamiyatini kengayishiga mamlakatda tadbirkorlik rivojlanishini keng miqyosda qo'llab-quvvatlash, ishbilarmonlik muhitini takomillashtirish, xususiy mulk huquqlarini ishonchli himoyalash va kafolatlash tizimini yaratish borasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida bu soha mamlakatimiz iqtisodiyotida etakchi kuchga aylanib bormokda.

Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash siyosatida mazkur toifadagi sub'ektlarning investitsion faolligini rag'batlantirish bo'yicha maqsadli chora-tadbirlar majmui, jumladan, ularning yirik korxonalar bilan o'zaro aloqasini faollashtirish, yagona tadbirkorlik muhiti va butun hududlar yagona iqtisodiy tizimiga izchil ravishda qo'shilishiga qaratilgan chora-tadbirlar o'z ifodasini topishi lozim. Aslida, bugungi kunda boshqaruvning barcha pog'onalarida sifat jihatdan yangi, investitsiyalarga ustuvor e'tibor qaratiladigan tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat dasturlarini ishlab chiqish masalasini qo'yish zarur.

Nima uchun hududlar iqtisodiyotidagi investitsion jarayonlarda tadbirkorlik sust faoliyat ko'rsatmoqda? Avvalo, shunga e'tibor qaratish lozimki, tadbirkorlik uchun investitsiyalarga yo'naltiriladigan moliyaviy mablag'lar etishmasligi haqidagi avvaldan tilga olinib kelinadigan muammoni bunga sabab qilib, birgina tadbirkorlik sub'ektlarining investitsion jarayonlarda sust ishtirok etish holatida ekanligi bilan to'liq izohlab bo'lmaydi. Bunga ko'p jihatdan tadbirkorlikning yirik korxonalar bilan mustahkam, uzoq muddatli o'zaro aloqalari yo'qligi, ya'ni tadbirkorlarni o'z ishlab chiqarish salohiyatini oshirish va modernizatsiya qilishga undovchi iqtisodiy aloqalar yaxshi emasligi asosiy sabab bo'lib qolmoqda. Tadbirkorlik sub'ektlari yagona tadbirkorlik muhiti doirasidagi integratsion jarayonlarga faol qo'shilishi va ularga kiritiladigan investitsiyalar hajmini oshirish bir-biriga chambarchas bog'liq vazifalardir. Ammo, bu jihat davlat tomonidan ustuvor vazifa sifatida belgilangan bo'lsada, butun respublika va hududlar miqyosida tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash borasidagi dasturlarda har doim ham o'z ifodasini topmayapti. Shunday ekan, ushbu siyosatdagi mazkur holatlarni yanada chuqurroq o'rganishga qaratilgan tadqiqotlar olib borishga zarurat tug'ilmoqda.

Mazkur yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlarning asosiy maqsadi hozirgi sharoitda tadbirkorlik sub'ektlari investitsion faolligiga zamin yaratuvchi shart-sharoit va omillarni aniqlash, shuningdek, hududiy va mahalliy miqyosda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat siyosatining eng muhim ahamiyatga ega yo'nalishlaridan biri sifatida kichik va yirik korxonalar o'rtasidagi investitsion hamkorlikning amaliy imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

Jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiyalash va isloh etish konsepsiyasini amalga oshirishga qaratilgan strategik vazifani

bajarish, ya'ni milliy iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash va barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishish jarayonidagi asosiy omillardan biri yirik hududiy, hududiy hududiy tizim – viloyatlardagi qulay tadbirkorlik muhiti va uning ildam taraqqiyoti hisoblanadi. Ma'lumki, hududiy tadbirkorlikning izchil rivojlanishi jadal globallashuv sharoitidagi milliy va xorijiy bozor talablariga moslashishi bilan ulkan raqobatbardoshlikni namoyon etadi. Vaholanki, ayrim hududiy tizim va hududlarning tabiiy-geografik, ijtimoiy-iqtisodiy, er-suv resurslari salohiyatidagi afzalliklaridan oqilona foydalanilmayapti.

Biroq, hozirgi kunda milliy hududiy tizim va hududiy hamjihatlik mexanizmining tashkiliy-iqtisodiy asosiga, hududiy tadbirkorlik takomillashuvida investitsiyaviy faollikning o'rni va uning hududiy iqtisodiyot o'sish sur'atlariga bevosita ta'siri bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlari alohida tadqiqot sifatida o'rganilmagan. Mazkur tadqiqot esa, aynan ushbu sohadagi nazariy-uslubiy kemitklarga barham berishni nazarda tutadi.

Ko'p qirrali va keng qamrovli mintaqashunoslik tadqiqotlari ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy-madaniy va tabiiy hududiy jihatlarining o'zaro bog'liqligi nuqtai nazaridan amalga oshiriladi. Muayyan shart sharoitlarga ko'ra, mintaqashunoslarning turli davrdagi yondashuvlari ham, ustuvorlik tamoyillari ham o'zgarib va takomillashib boradi.

Ayni chog'da milliy iqtisodiy xavfsizlikni hamda o'tish davri islo- hotlari muvaffaqiyatini ta'minlashdagi hal qiluvchi shartlardan biri bu mintaqashunoslarning ilmiy asoslangan yondashuv va ustuvorlik tamoyillarini tanlash darajasi hisoblanadi. Binobarin, iqtisodiyotni moderniza- siyalashdagi hududiy yondashuv ma'muriy hududlarning tabiiy geografik, ijtimoiy-demografik, iqtisodiy-institutsional salohiyatidagi tafovutlarni aniqlash, tahlil etish, ularga baho berish, bu borada ko'p variantli dastur ishlab chiqish, muqobil qarorlar qabul qilish va amalga oshirish uchun zaruriy shart-sharoitni ta'minlaydi. Tadbirkorlik har bir mintaqaning bozor munosabatlariga qulay moslashuv imkoniyatini oshiradi va salohiyatini mustahkamlaydi.

Bizning fikrimizcha, mintaqashunos iqtisodchilar yondashuvlaridagi ustuvor tamoyillarning tadrijiy rivojini ham tahlil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ushbu jarayon jahon xo'jaligi shakllanishi va globallashuvi, shuningdek, hudud va jahon xo'jaligi rivojidagi uyg'unlik nuqtai nazaridan tahlil etilganda asosan uch bosqichni kuzatish mumkin. Birinchi bosqich XVIII asrdan to ikkinchi jahon urushigacha bo'lgan davr oralig'ini; ikkinchi bosqich ikkinchi jahon urushidan to XX asrning 80- yillari oxirigacha bo'lgan davr oralig'ini qamrab olsa, uchinchi bosqich esa XX asrning 90-yillaridan hozirgacha davom etmoqda.

G'arb olimlarining birinchi bosqichga mansub yondashuvlarida dastlab mamlakat ma'muriy hududlaridagi tabiiy, demografik salohiyat, keyinchalik transport omili ham ustuvor hisoblangan. Bunday yondashuv albatta, tadbirkor va ishbilarmonlarni beqaror va nomukammal raqobat sharoitidagi o'ziga xos

bozor munosabatlari talablariga qulay moslashuv imkoniyatini mustahkamlagan. Ikkinchi bosqichdagi mintaqashunoslarning tadqiqotlarida nazariy yondashuvlarning amaliyot bilan bevosita bog'liqligi, qo'llaniladigan usul va vositalarning aniqligi kabilar har bir mamlakat tarkibidagi hududlarning ustuvor rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga asos bo'lgan. Birinchi bosqichda mintaqashunoslar tadqiqotlarni "xalqaro mehnat taqsimoti", "ixtisoslashuv", "xalqaro savdo" kabi tushunchalar zahirida amalga oshirgan bo'lsalar, ikkinchi bosqichda esa, hududiy tadqiqotlardagi tushunchalar tarkibi jiddiy boytilganligini qayd etish lozim. Masalan, "xalqaro kapital harakati" (Olin, Iverson, Nurkse), ishlab chiqarish omillarining xalqaro taqsimoti (Xeksher, Olin, Samuelson), "xalqaro (hududlararo) savdoda pul mexanizmining o'ri" (R.Xarrot, R.Maxlup va Kurixiro), Bojxona ittifoqi (F.Ferru, Ch.P.Kinfleberger) kabi masalalar bo'yicha tadqiqotlar hududlar salohiyatidan samarali foydalanishda jiddiy siljishlarni yuzaga keltirdi.

Ko'rinib turibdiki, XXI asr boshlariga kelib, globallashtirish jarayoni hududiy tadqiqotlarning markaziy mavzusini tashkil etmoqda. Chunki globallashtirish har bir mamlakatning ixtiyoriy ma'muriy tuzilmasi mavqeiga ta'sir ko'rsata oladi. Natijada hududlarning global jarayonlar va hodisalarga bog'liqligi ortadi; har bir hududning mavqei mamlakatdagi makroiqtisodiy siyosatga emas, tadbirkorlik faolligining qanday yo'lga qo'yilishiga bog'liq; bunda hududning mamlakat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatish doirasi kengayadi. Shuning uchun ham hududiy ilmiy assotsiatsiyaning xalqaro kongressida (Tokio, 1996) ta'kidlanganidek, dunyo integratsiyalashuvi kuchayayotgan sharoitda texnologik va tadbirkorlik istiqboli nuqtai nazaridan bu jarayon kengayib, ayrim hollarda milliy iqtisodiyotga nisbatan hududiy iqtisodiyotning tahlil talabligi ham yuqoriroq mavqeni egallamoqda.

Mintaqashunoslarning globallashtirish sharoitidagi sa'y-harakatlari jahon xo'jaligi va hududlarning uyg'un rivojlanish yo'llarini ishlab chiqishga va hayotga tatbiq etishga tobora ko'proq qaratilmoqda. Demak, globallashtirish sharoitidagi hududiy tadbirkorlik ustuvorliklarini anglab etish va namoyon etish mahorati hududiy rivojlanish mexanizmining ilmiy asoslanganlik darajasiga bog'liq.

Milliy iqtisodiyot xavfsizligi va ravnaqining asosiy shartlaridan biri bu jarayonni hududiy salohiyatni mustahkamlash nuqtai nazaridan tahlil etish, baholash va puxta qarorlar bilan ta'minlash kabilar ekanligi yuqoridagi tadqiqotimizda ayon bo'ldi va o'z tasdig'ini topdi. Ta'kidlash joizki, hududiy tadbirkorlikni himoya qilish, qo'llab-quvvatlash, raqobatbardoshligini oshirish va barqaror istiqbolli rivojlantirishda mintaqaviy (hududiy) siyosatning darajasi ko'p jihatdan ahamiyatli hisoblanadi. Chunki, bozor munosabatlari sharoitida aksariyat tadbirkorlik sub'ektlarining xorij tovarlari intervensiyasiga bardoshlilikini ta'minlash qiyinchilik bilan kechmoqda.

Amalga oshirgan tahlillarimiz shuni ko'rsatmoqdaki, tarkibiy islohotlar hudud salohiyati darajasiga nisbatan sust tashkil etilishi, aholining ijtimoiy tabaqalashuvi va himoyalaniishidagi tafovutlar ortib borishi; shahar va qishloqlar o'rtasidagi tafovut, ma'muriy-markazlashgan boshqaruv ustuvorliklari saqlanib qolayotganligi; hududlar rivojida xom ashyoviy yo'nalishdagi ishlab chiqarish salmog'i kamaymayotganligi; sug'oriladigan erlarda yaroqsizlanayotgan irrigatsiya-melioratsiya inshootlarini tiklash va yangilash ishlarini sustligi; don mahsulotlaridan boshqa iste'mol tovarlari (kiyim-kechak, poyabzal, go'sht-sut mahsulotlari) ta'minotida ichki imkoniyatlar cheklanganligiga barham berilmayotganligi, hududiy tizimlar moliyaviy mabalarining zaifligi kabilar hududiy siyosat unsurlari takomillashtirilishini talab etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tadbirkorlik sub'ektlarini huquqiy himoya qilish tizimi takomillashtirilganligi hamda ularning moliyaviy javobgarligi erkinlashtirilganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida O'zbekiston Respublikasining Qonuni. 2006 yil 10 oktyabr O'RQ-59 son. //Xalq so'zi. -2006 yil 11 oktyabr, № 199.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi tadbirkorlik sub'ektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakili institutini ta'sis etish to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni 05.05.2017 y. № PF-5037.

3. Mustafakulov Sh. Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy va innovatsion salohiyatiga baho berishning mavjud uslublari tahlili. "Moliya va bank ishi" elektron ilmiy jurnali. 2016 yil aprel. 3-son. 5-16 b.